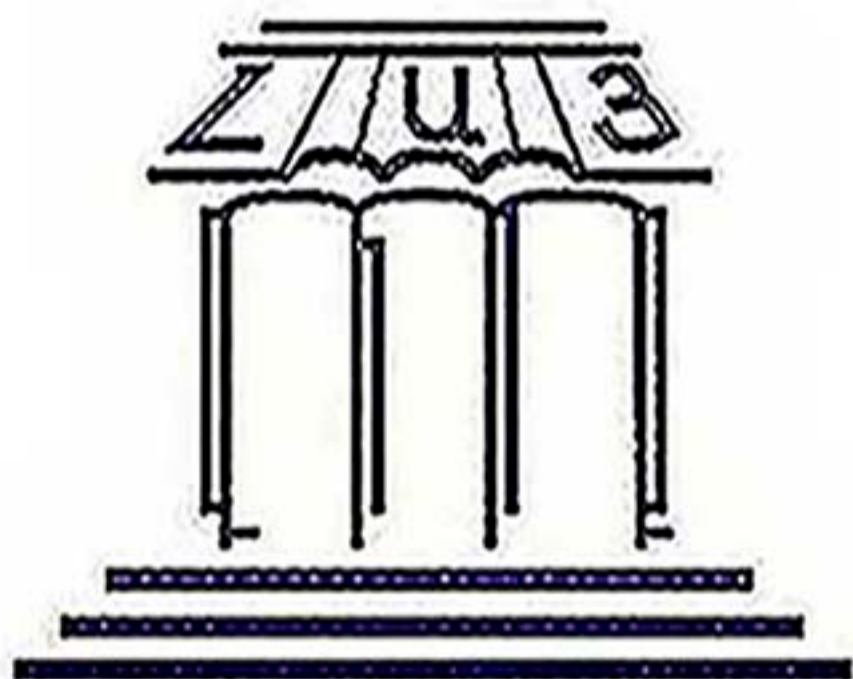

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտերմագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported CC BY NC SA License.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ժամկետային ձևաչափով կամ կաշվով
ձևաչափեր կամ ոչ/աղբյուրն անհատական ստեղծելու նպատակով

You are free to:

Share – copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt – remix, transform, and build upon the material

6834a
ԵՌՈՂՋԱԳԱՀԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ԿՈՄԻՏԵՐԻՆՑԻ ՀԱՆՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԳՐԱՔՈՒՅԿ № 7

Սան-համանարակազիսական բաժնի
Սան-լուսավ. Յե/բաժին

912a

ԲԺ. Հ. ՄԻՐԶԱԲԵԿՅԱՆ

ՊԱԼԱՐԱՆՑ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌԺՈՂԿՈՄԱՏԻ

ՅԵՐԵՎԱՆ 1926

1. Բուս-լատին-հայ բժշկագիտական բառարան	ԳԻՆԸ 3 «.
2. Բժշկական հանդես № 1	1 »

ՀԱՆՐԱՄԱՏՁԵԼԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԳՐԹՈՒՑԿՆԵՐԸ
ԳԻՆԸ

1. Պոռնիկ Դարոյի դատը (ագիտ-դատ սիֆիլիսի մասին. սպառված) .	
2. Սիֆիլիս (սպառված)	10 4.
3. Մալարիա (սպառված)	10 »
4. Առողջապահական հուշատետր . . .	5 »
5. Մաշկի մի բանի տարածված հիվան- դությունները	10 »
6. Նվեր գեղջկուհուն	10 »
7. Պալարախտ	10 »

**Շուտով լույս կտեսնեն Հանրամատչելի գրադարանի
հետևյալ գրքույկները**

1. Տրախոմա
2. Ճիւղունք

Տպագրվում է և մոտ ապագայում լույս կտեսնի
— Զ Ե Ռ Ն Ա Ր Կ —

ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ

Ցանկացողները պետք է դիմեն Առժողկոմատի .
Սանիտ-լուսավորության յենթարաժնին .

Ոտար քաղաքներից հետևյալ հասցեյով՝

Эривань Народному Комисариату Здравоохранения .
Спандарян № 27.

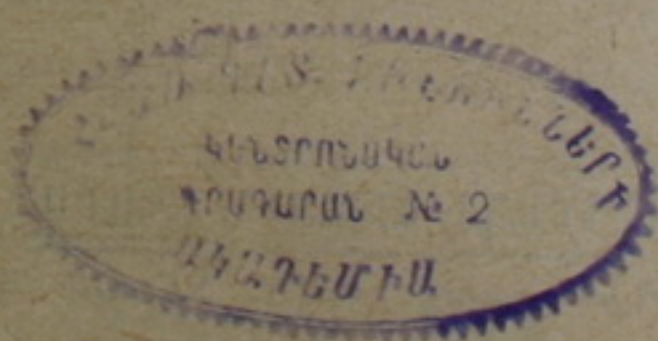
616.995

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏԻ ՀԱՆՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԳՐԱՌՈՒՅԿ № 7

Սան-համանարաղիսական բաժնի
Սան-լուսավ. Յե/բաժին

ԲԺ. Հ. ՄԻՐԶԱԲԵԿՅԱՆ

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՍՈՒԺՈՂԿՈՄՍՏԻ

1926 թ. ՅԵՐԵՎԱՆ

ՀԱՅՊՈԼԻԳՐԱՖԻ ԱՌԱՋԻՆ ՏՊԱՐԱՆ

Գրառ. 760 ր. պատկ'. 4378. Տիրած 5000

ՊԱԼԱՐԱԽՏ (ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՅՈՁ)

Տարածվածութիւնը:

Իր ամերուսները յերկրիս յերեսին պալա-
տախտը սկսել է շատ վաղուց. դեռ ևս հնադա-
րյան մարդուն ծանոթ էր նա, բայց նա ծաղկել
ու արագ կերպով տարածվել է, յերբ սկիզբն է
գրվել մեծ քաղաքների, յերբ սկսել է դարդա-
նալ արդյունաբերութիւնը և դեպի իրեն քա-
շել մարդկանց բազմութիւնը: Այժմ պալա-
տախտը տարածված է ամենուրեք. չ'կա ան-
կյուն յերկրիս յերեսին, վոր նա դրած չլինի
իր վտաքը ու մարդկութիւնից նա տանում է
ավելի շատ զոհեր, քան մի վորեւէ ուրիշ հի-
վանդութուն: Ամեն տարի պալատախտը խլում
է միլիոնավոր կյանքեր. յերկրագնդի վրա բո-
լոր մեռնողների մօտ մի յոթերորդ մասը
մեռնում է պալատախտից:

Մի շարք դիտնականներ, ցանկանալով վո-
րոշել, թե մարդկանց վո'ր տոկոսն է վարակ-
ված պալատախտով քննել են, հազարավոր

դիակներ և գտել են, վոր քննած դիակ-
ների մինչև 75 տոկոսը (հարյուրից 75-ը) վա-
րակված է թոքախտով, թեկուզ թոքախտն ան-
միջականորեն մահվան պատճառ է յեղել քըն-
նվածների միայն մոտ 15 տոկոսի վերաբեր-
մամբ: Թոքախտը—թոքերի պալարախտն է:

Թե վորքան տարածված է թոքախտը
մարդկանց մեջ, կարող են ապացուցել նաև
հետևյալ թվերը՝

Ամեն տարի թոքախտից մեռնում են՝

1. Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նա-
հանգներում 138.000 մարդ
2. Ֆրանսիայում 100.000 մարդ
3. Գերմանիայում 120.000 մարդ
4. Ռուսաստանում 500.000 մարդ

1908 և 1909 թվականներում Լենինգրադում
տարածված էր խոլերայի համաճարակը: Այդ
յերկու տարվա ընթացքում խոլերայից մա-
հացել են 7061 մարդ, մինչդեռ նույն ժամա-
նակամիջոցում թոքախտից մեռել են 11 հա-
զարից ավելի մարդ:

Թոքախտն ավելի տարածված է մեծ քա-
ղաքներում, քան գյուղերում: Քաղաքն՝ իբ-
րաբանաբար արդյունաբերությամբ ու ազգա-
բնակչության մեծ մասի կենցաղի վատ պայման-

Պերի շնորհիւ, ստեղծում ե հարմար հող թո-
քախտի տարածման համար:

ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՅԵՎ ՆՐԱՆՑ ՊԱՏՃԱՌԸ

Մեզնից ո՞ւմ չեն ծանոթ բծավոր, վո-
քովայնի և կրկնվող տիֆերը, կանիճը (դիպեն-
տերիա), դիֆտերիաը (բկացավ), քուժեչը
կարմրուկն ու ծաղիկը: Ո՞վ սարսափով չի լսել
կամ կարգացել ժանտախտի կամ խոլերայի մա-
սին: Դրանք և դեռ ուրիշ շատ հիվանդություն-
ներ պատկանում են վարակիչ հիվանդություն-
ների շարքին: Մի տեղ յերևալուց հետո նրանք
հատկություն ունեն անցնելու հիվանդից ա-
ռողջին և այդպիսով կարճ ժամանակի ըն-
թացքում կարող են հիվանդանալ շատ մարդիկ:

Յեղել են դեպքեր, յերբ որինակ ժանտախ-
տը մի քանի շաբաթվա մեջ գյուղեր կամ նույն
խոկ ամբողջ քաղաքներ և դատարկել, մահա-
ցրել::

Այդ սարսափելի հիվանդություններին
պատճառն ի՞նչ և և ինչի՞ց են առաջանում
նրանք:

Հին ժամանակները մարդիկ չ'գիտեին
վարակիչ հիվանդություններին իսկական պատ-

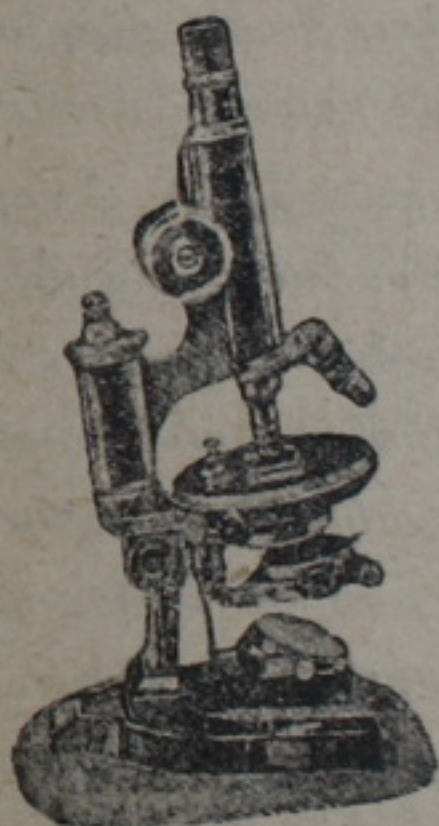
ճառը, եւ չար աչք, չար վոգի, սրբեր կամ քամիներ չեյին մնում, վոր չ'մեղադրվեյին հիվանդութիւնն առաջացնելու մեջ: Բայց ահա պարզանում ե մարդկային միտքը, զարգանում ե գիտութիւնը, վորը բացատրում ե շատ ու շատ յերեւոյթների պատճառը, բացատրում ե նաեւ վարակիչ հիվանդութիւնների եյութունը:

Գիտութեամբ պարապող մարդիկ վաղուց ի վեր աշխատում եյին իրենց աչքի տեսողական ուժը շատացնել, այնպես անել, վոր ավելի լավ ու մանրամասնորեն կարողանան տեսնել փոքրիկ առարկաները: Այդ նպատակով նրանք ոգտվում եյին խոշորացույցով:

Խոշորացույցը վոսպի նման, յերկու կողմից ուռուցիկ մի ապակի յե, վորի տակ նայվող առարկան դիտողի աչքին մեծանում ե մի քանի անգամ: Բայց դա չ'բավարարեց գիտնականներին ու նրանք շարունակեցին փնտռել՝ հնարել մի այնպիսի գործիք, վորն ավելի շատ անգամ պիտի մեծացներ առարկաները: Վերջը մարդիկ գտան, վոր յերբ առարկային նայում են յերկու խոշորացույցի միջոցով, այդ դեպքում առարկան մեծացնվում ե ավելի շատ անգամ, քան մի խոշորացույցով նայելիս:

Ոգտվելով այդ մտքից, սրանից մոտ 340)

տարի առաջ Հոլլանդիայում ապակու վրա աշխատող յերկու արհեստավոր յեղբայրք, Յանսեն ազգանունով, շինեցին մի գործիք, վորի խողովակի մեջ մի քանի խոշորացույց ապակիներ շարված էին միմիանց վրա. նրա տակ դրված առարկան մեծանում էր շատ անգամ : Այդ գործիքը կոչվեց մանրադիտակ (տ. նկ. 1) :

Նկար 1.

Սկզբում մանրադիտակներն ավելի հաստատակ էին, հետո գնալով կատարելագործվեցին, այնպես վոր ներկայիս մանրադիտակները մեծացնում են մի քանի հազար անգամ : Մարդու մազը մանրադիտակի տակ մի հաստ ձողի չափ է դառնում :

Մանրագիտակը մարդու աչքին բացեց մի
նոր, շատ հարուստ ու հետաքրքիր աշխարհ :
Նա ցույց տվեց, վոր բացի տեսանելի կենդա-
նիւններից ու բույսերից, գոյություն ունեն շատ
մանր, հասարակ աչքին անտեսանելի էյակներ,
վորոնք տեսանելի յեն դառնում մէայն այն ժա-
մանակ, յերբ նրանց վրա նայում ենք վոչ պա-
կաս, քան 5-6 հարյուր, յերբեմն ել հազար ու
ավելի անդամ մեծացնող մանրագիտակի :

Յեթե վերցնենք մի փոքրիկ կաթիլ հին
կաթ կամ կեղտոտ ջուր ու դնենք մանրագիտա-
կի տակ, նայենք նրա վրա, մենք կնկատենք,
վոր այդ կաթիլի մեջ կան բազմաթիւ, կենդա-
նի, շարժվող էյակներ, նույնը կ'դտնենք մենք
մի չնչին կտոր հոտած մսի, կեղտոտություն-
ների, թքի, խորխի մեջ, հողի, ջրի և նույն իսկ
ողի մեջ :

Այդ փոքրիկ կենդանի էյակներին տվել են
«մանրե» անունը : Նրանք տարածված են ա-
մենուրեք ու շատ շուտ աճում, բազմանում են,
յեթե համապատասխան միջավայրի ու այլ
բարեհաջող պայմանների մեջ են ընկնում :

Մանրեների տեսակները բազմաթիւ են,
նրանք տարբերվում են միմիանցից արտաքին
ձևերով (տես նկար 2.)՝ մեկը նման է կարճ,

փոքրիկ ցուպիկի, մյուսները՝ թելիկների, ուրիշները նման են կետերի կամ ստորակետերի և այլն: Տարբերվում են նրանք միմիանցից նաև իրենց ուրիշ հատկություններով:

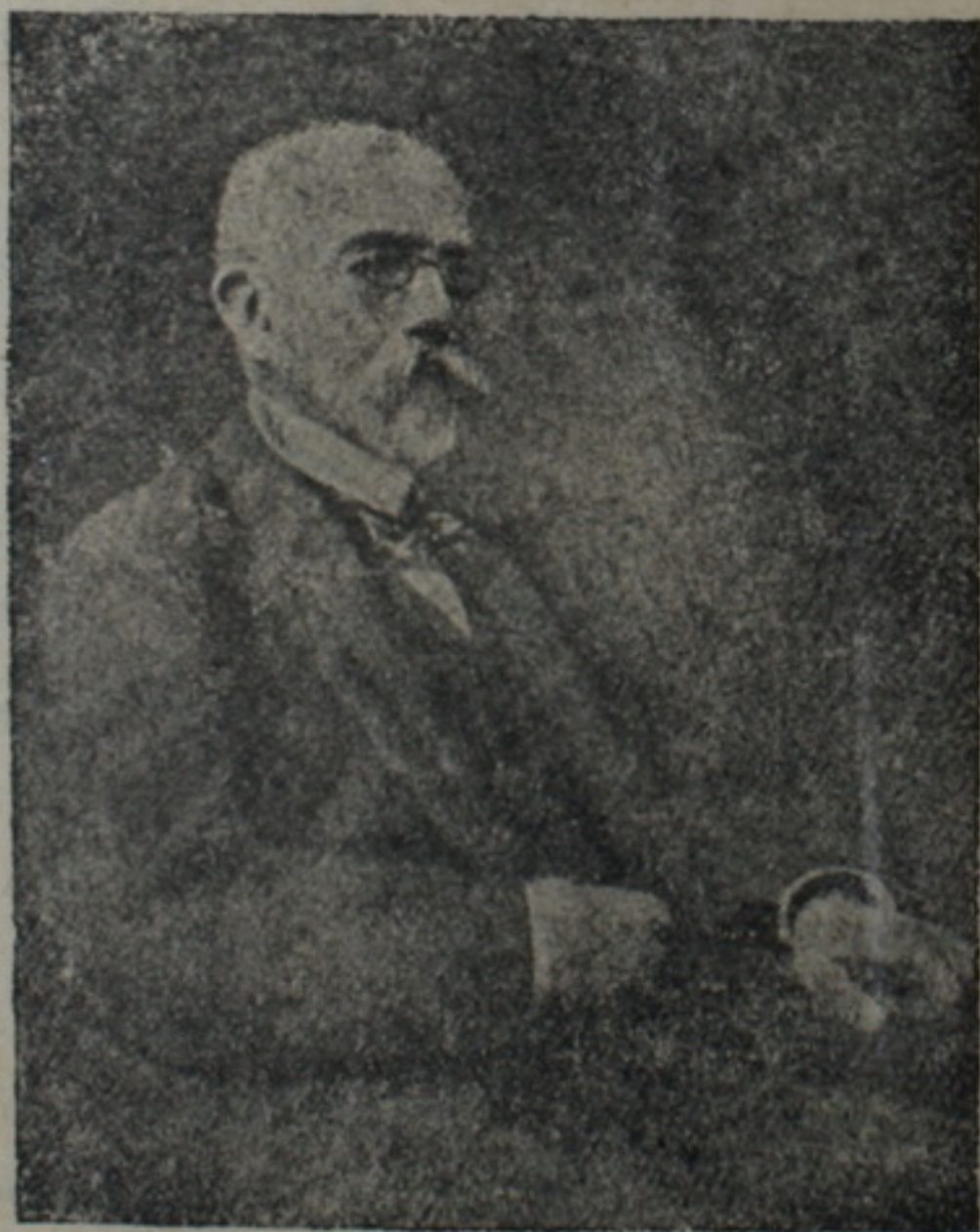
Նկար 2.

Ահա այդ մանրեներն են վարակիչ հիվանդությունների պատճառը: Գիտնականների հետազոտությունները ցույց են տվել, վոր մանրեներն այս կամ այն ճանապարհով ընկնում են մարդու մարմնի մեջ, զարգանում, բազմանում, թունավորում նրան ու առաջացնում այն, ինչ-վոր կոչվում է վարակիչ հիվանդություն:

Մանրեներն ազդում են կազմվածքի վրա միայն իրենց արտադրած թույնով, կամ նրանց վոչնչանալուց հետո նրանց մեջ յեղած թույնով:

**ԹՈՓԱԽՏԻ ՄԱՆՐԵՆ ՅԵՎ ՆՐԱ ՀԱՏ-
ԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ :**

Աճեն մի վարակիչ հիվանդություն ունի-
իրեն հատուկ մանրեն : Թոքախտն եւ վարակիչ
հիվանդությունն է . ապա վո՞րն է թոքախտի
մանրեն :

Նկար 3 . պրոֆ . ԿՈՒՍ

Յերկար ժամանակ մարդիկ չ'զիտեյին թո-

քախտն առաջացնող մանրէյին. և 1882 թվին միայն Գերմանացի մի մեծ գիտնական, Կոխ անունով (տ. նկար 3). առաջին անգամ գտավ այդ մանրէն, վորն ուրիշ կերպ կոչվում է նաև «Թոքախտի բացիլ» (չատերը նրան անվանում են «Կոխի բացիլ»):

Կոխն ապացուցեց, վոր յեթե քննենք Թոքախտավորի խորխոր մանրադիտակով, նրա մեջ մենք կգտնենք բազմաթիվ մանրէնէր-բացիլներ:

Նկար 4.

Այդ բացիլները նման են ցուպիկների կամ ավելի ճիշտ՝ թելիկի կտորների, նրանց յերկարությունը մի քանի անգամ ավել է, քան

Հաստուծյունը (տես նկար 4) : Յեթե թոքախտի բացիլլներ պարունակող խորխը սրահենք մի վորեւե կենդանու, նա կվարակվի պալարախտով. նման փորձերով այդ մեծ գիտնականին հաջողվել է ապացուցել, վոր քոֆախտի անմիջական պատճառն այդ բացիլլն է, վորըն ընկնելով մարդու թոքերը հիվանդացնում է նրան թոքախտով : Նա ապացուցել է նաև, վոր մեր տնային կաթնատու կենդանիներն ու խոզը նույնպես կարող են վարակվել թոքախտով :

Թոքախտի բացիլլների դարգանալու համար հարկավոր է մոտ 37° (աստիճան, գրադուս) ջերմություն ու հաստուկ սնունդ : Նրանք տարբերվում են ուրիշ շատ մանրեններից նրանով, վոր ավելի դանդաղ են բաղմանում, բայց շատ ավելի դիմացկուն են : Մութ ու խոնավ տեղերում, շորերի վրա, հատակի փոշու մեջ նրանք ամիսներով կարող են ապրել, իսկ արևի ճառագայթները շատ շուտ նրանց սպանում են : Նույնպես սպանում են նրանց մի շարք թունավոր դեղեր՝ ինչպես «սուլեման», «կարբոլկան» և ուրիշները, իսկ ամենից լավ սպանում է նրանց կրակն ու յեռացող ջուրը :

Թոփախտի տարածման հանապարհները

Թոփախտի բացիլլների միակ աղբյուրը
Թոփախտավոր մարդիկ ու կենդանիներն են:

Հապա ի՞նչ ձևով, ի՞նչ ճանապարհով և կա-
տարվում և Թոփախտի տարածումը, ի՞նչպես և
բացիլլը հիվանդից դուրս գալիս և մտնում ա-
ռողջի մեջ ու նրան ել վարակում Թոփախտով:

Բացիլլը թևեր չունի վոր թռչի, նա իր ցան-
կուլթյամբ հիվանդի միջից դուրս գալ չի կա-
րող, նա դուրս և բերվում հիվանդի արտա-
թորուլթյունների հետ միայն:

Թոփախտավորների թոփերը հարուստ են
Թոփախտի բացիլլներով: Հազալիս Թոփախտա-
վորը խորիս և հանում և նրա հետ միասին նրա
թոփերից դուրս են գալիս բազմաթիվ բացիլլ-
ներ: Սորխն ընկնում և գետին, չորանում,
բայց նրա մեջ յեղած բացիլլները չեն մեռնում,
մնում են կենդանի ու քամուց կամ շարժումնե-
րից առաջացած սղի հոսանքից նրանք փռչու-
հետ միասին ընկնում են սղի մեջ ու շնչած ողի
հետ ներս են տարվում քոփերն և վարակում
մարդուն քոփախտով:

Այս ձևով վարակվելու վտանգն ավելի մեծ
և լինում յերբ Թոփախտավորը, ինչպես դա շատ
հաճախ սլատահում և կեղտոտ անմաքրաներ

մարդ է ու հաղալուց ուղղակի թքում է գետնին, խորխը չորանում է. սենյակը սրբելու ժամանակ բացիլլներն ընկնում են ողի մեջ վարակվելու մեծ վտանգ ստեղծում նրա հետ մի բնակարանում ապրողների, նրա շրջապատողների համար: Ավելի մեծ վտանգի յեն յենթարկվում յերեխաները, վորոնք գետնին խաղալուց ներս են ընդունում իրենց թաթիկների վրա բացիլները, յերբ տանում են կեղտոտված մատները բերանը կամ ուտում են գետնին ընկած ու թոփախտի մատներով կեղտոտված, վարակված հացի կամ մի այլ ուտեստի պատառ:

Այդպիսի դեպքերում թոքախտի բացիլլները կուլ են գնում ու կարող են հիվանդացնել աղիքները կամ ստամոքսից ու աղիքներից ծծվում են արյան մեջ և տարվում թոքերը, վորտեղ նրանք կանգ են առնում ու հիվանդացնում յերեխային թոքախտով: Արյան մեջ ծծված բացիլլները կարող են հիվանդացնել մարմնի նաև ուրիշ տեղերը:

Վարակում ողի միջոցով

Բացի այդ, հաղալու և նույն իսկ բարձր խոսալու ժամանակ թոքախտավորի բերանից դուրս են թափվում խորխի և թուքի մանր կա-

թիւներ, վորոնց մեջ գտնւում են թոքախտի բացիլլները: Այդ կաթիւները ցրւում են ողի մեջ ու շնչելու ժամանակ ներս են տարւում հիւսնդի սենյակում կենդանիների թոքերն ու վարակում նրանց:

Դեռ լավ է, յերբ թոքախտավորի խորին ընկնում է արևի տակ. այս դեպքում արևի ճառագայթների ազդեցութեան շնորհիւ բացիլլները 2 ժամվա ընթացքում սովորաբար փչանում են:

Չոր ու լուսավոր, բայց վոչ արևոտ սենյակներում նրանք ապրում են մի քանի օր, իսկ մութ ու խոնավ նկուղներում և սենյակներում նրանք կարող են ապրել ամիսներով ու ելի վարակել մարդկանց:

Վարակում կաթի միջոցով

Ինչպես վերը հիշեցինք, թոքախտով հիւսնդանում են նաև մեր տնային կենդանիները: Հաճախ թոքախտի բացիլլները տեղավորւում են կովի կրծքի վրա ու նրան հիւսնդացնում: Յերբ մարդ դործ է ածում այդպիսի հիւսնդ կենդանու հում կամ լավ չ'յեռացրած կաթը կամ նրանց կիսահում միսը, նա կարող է վարակվել պալարախտով:

Ճանճերի դերը

Վարակը կարող են տարածել նաև ճանճերը. նրանք նստում են թոքախտավորի խորխի վրա կեղտոտվում նրա մեջ յեղած բացիլնե-
րով, ու այդ բացիլլներին տանում թողնում են հացի, պտուղների ու այլ կենսամթերքների վրա: Յերբ մարդ ուտում է այդ կենսամթերք-
ները, նա կուլ է տալիս նրանց հետ և բացիլ-
ներն ու վարակվում:

Վարակում իրերի միջոցով

Թոքախտավորի բերանից բացիլլները թքի հետ միասին հաճախ անցնում են նրա գլխի, բաժակի, պատառազաղի և ուրիշ իրերի վրա և, ով գործ է ածում այդ նույն բաժակը, գլխը, ամանը և այլն, նա կարող է վարակվել պալա-
րախտով: Վարակիչ են նաև թոքախտավորի տեղաշորը, վորոնց վրա հաղալու ժամանակ քնկնում են բաղմաթիվ բացիլլներ: Վարակ-
ման վտանգին են յենթարկվում նաև նրանք, վորոնք գործ են ունենում թոքախտավորի թաշ-
կինակների կամ այլ սպիտակեղենի հետ: Վա-
րակվում են յերբեմն լվացարարները հիվան-
դի շորերից, վարակվում են հիվանդանոցի հանդերձապահները, հիվանդապահները, յերբ

ներանք ներս են շնչում հիվանդների սպիտակեղենի համրելու և ջուկելու ժամանակ առաջացած փոշին:

Վարակման տեսակետից մեծ վտանգ են ներկայացնում բոլոր հասարակական վայրերը, դպրոցները, գործարանները, ժողովատները, թատրոնները, ակումբները, գնացքները, կայարաններն ու աղոթատները: Այդ բոլոր վայրերում միշտ ել լինում են հայտնի կամ գաղտնի թոքախտավորներ, վորոնք ցանում են իրենց չորս կողմը թոքախտի բացիլլներն ու վարակում ուրիշներին:

Կարող է վարակում առաջ դալ նաև թոքախտավոր ծծմոր կաթի միջոցով: Վարակել կարող է հիվանդ մայրն իր յերեխային բերանից հանած «փուփի» միջոցով կամ «ծծակի» միջոցով: Հիվանդ մայրը կարող է վարակել յերեխային և համբույրի միջոցով: Թոքախտավոր հղի կինը կարող է վարակել արդանդում յեղած իր զավակին արյան միջոցով. վերջին դեպքում յերեխան հենց ծննդի ուրից հիվանդ է լինում պալարախտով:

Ինչպես տեսանք վերևում, թոքախտով վարակվելու վտանգը շատ մեծ է նրանց հա-

մար, վորոնք ապրում են թոքախտավորի հետ միյեանույն սենյակում :

Այդ վտանգը ավելի մեծ է թոքախտավոր ծնողների յերեխաների համար, վորոնք դեռ մանուկ հասակում վարակվում են իրենց ծնողներից թոքախտով, և այդպիսով ամբողջ ընտանիքը թոքախտավոր է դառնում :

Նույն ճանապարհով հիվանդությունը անց է կենում հետեյալ սերնդին, սրանցից յերրորդին և այլն :

Մարդու մարմի ինֆնապաշտպանությունը թոքախտի դեմ :

Բազմաթիվ են թոքախտավորները :

Մեծ է թոքախտով վարակվելու վտանգը տանը, թե դպրոցում, ժողովասեռում, թատրոնում, գործարանում, կեղտոտ հյուրանոցներում կամ կայարաններում հիվանդի հետ մի սենյակում ապրելիս կամ ավելի ևս նրա հետ մի անկողնում քնելիս, նրա հետ միյեանույն բաժակով և ամանով ոգտվելիս, թոքախտով հիվանդ կենդանիների կաթն ու միսը կիսահում գործածելիս, մարդ միշտ էլ յենթակա յե այդ վտանգին :

Բայց յեթե թոքախտի բացիլլներ ամեն

քայլափոխում հետեւում են մեզ հապա ին՞չ-
պես ե, վոր ամբողջ մարդկությունը չի վա-
րակվում ու կոտորվում թոքախտից, ինչպես
ե, վոր միեւնույն ընտանիքում հաճախ հիվանդ-
ների կողքին մենք տեսնում ենք նաև ընտա-
նիքի առողջ մնացած անդամներին, կամ հի-
վանդի հետ ապրողներին մեկը վարակվում ե,
մյուսը վռչ:

Բնութունը մեզ տվել ե մի շատ ու շատ
ողտավետ հատկություն. դա մարմնի՝ զանա-
զան արտաքին թշնամիներից ու վտանգներից
պաշտպանվելու ընդունակությունն ե:

Յեթե մեր այդ ընդունակությունը չ'լի-
ներ, մենք վաղուց չքացած կլինեյինք յերկ-
րիս յերեսից:

Թոքախտի բացիլներն ել մեր վտանգավոր
թշնամիներից են և նրանց դեմ ել, ինչպես բո-
լոր վարակիչ հիվանդությունների բացիլների
դեմ, մեր մարմինը գիտե կռվել:

Նախ և առաջ մեր մարմինը դրսից պաշտ-
պանվածե մաշկով, վորը քանի դեռ առողջ ու
անվնաս ե կեղտին կամ մանրէներին թույլ չի
տալիս ընկնել մարմնի մեջ: Իսկ մեր մարմնի
զանազան խոռոչները («փուչ» տեղերը)՝ բերա-
նը, ստամոքսը, աղիքները, թոքերի խողովակ-

ներք ներսից նույնպէս պատած են թաղանթով : Այդ թաղանթը տարբերվում է մաշկից ի միջի ալոց նրանով, վոր նա շարունակ ծածկված է լինում լորձյունով, թքի նման հեղուկով՝ դրա համար ել այդ թաղանթը, կոչվում է՝ «լորձ-նաթաղանթ» : Նա պաշտպանում է մեր մարմին-նը ներս խուժած բացիլլներից :

Յերբ թոքախտի բացիլլը ներս է շնչվում թոքերը, նա նախ և առաջ պատահում է լորձ-նաթաղանթի դիմադրությանը, վորը թույլ չի տալիս բացիլլներին հաստատվել թոքերի մեջ ու զարգանալ :

Միաժամանակ թոքերն աշխատում են այդ անկոչ ու վտանգավոր հյուրին՝ բացիլլին դուրս վռնդել մի կտոր խորխի հետ ու հաճախ դա հա-ջողվում է նրանց ու բացիլլը դուրս է հանվում առանց մի վորևէ վնաս հասցնելու մեզ :

Բայց հաճախ ել բացիլլները թոքերի խո-ղովակների պատերի մեջ ամրանում են ու բու-կսում են աճել, բազմանալ :

Ահա այստեղ է, վոր սկսվում է իսկական պատերազմը մեր մարմնի ույժերի (թոքերի, արյան) և բացիլլների մեջ : Մեր մարմինն աշ-խատում է ամեն կերպ խանգարել բացիլլների աճելը, վռնհացնել նրանց, իսկ վերջին-

ներս աշխատում են զարգանալ: Հիմա տես-
նենք թե ինչպես է կատարվում այդ կռիվը:

Յեթե վերցնենք մի կաթիլ արյուն ու նա-
յենք մանրադիտակի տակ մենք կ'տեսնենք, վոր
այդ կաթիլի մեջ լողում են բազմաթիվ փոքրիկ
գնդիկներ, վորոնցից վոմանք կարմրագույն են
ու անշարժ, դրանցից է արյան գույնը կարմիր,
իսկ մյուսները անգույն են, բայց շարժվող:

Վերջինները կոչվում են արյան սպիտակ
գնդիկներ: Արյան սպիտակ գնդիկները մեր
ներքին զորքն են. հենց վոր բացիլին բնկնում է
մեր մարմնի մեջ, նրանք հարձակվում են բա-
ցիլի վրա ու սկսվում է կատաղի կռիվը. յեթե
հաղթում է սպիտակ գնդիկը, նա կլանում ու
մարսում է բացիլին, հակառակ դեպքում կարող
է վոչնչանալ ինքն ու նրա տեղ գալիս են նոր ու
նոր գնդիկներ: Բացի կռվելու այս ձևից, մեր
մարմինն ունի պաշտպանվելու մի շարք ուրիշ
միջոցներ, վորոնց նպատակն է վոչնչացնել բա-
ցիլներին կամ գոնե դարձնել նրանց անվնաս:

Այս կռվի յեւթից էլ կախված է մարդու
բախտը. յեթե հաջող են հանդիսանում բացիլի-
ներն, այն դեպքում նրանք սկսում են արագ
կերպով զարգանալ, հիվանդացնում են մար-

դուն, քայքայում նրա առողջութիւնն ու վեր-
ջըն եւ գերեզման իջեցնում նրան:

Իսկ յերբ հաղթում են սպիտակ գնդիկներն ու մարմնի այլ պաշտպանիչ միջոցները, այս դեպքում մարդ կարողանում է թոքախտի վտանգն իրենից հեռացնել:

Ինչքան շատ ու հաճախ է բացիլլները ներա-
շնչում մարդ, այնքան վարակման մեծ վտան-
գի յէ յենթարկվում նա, այնքան ավելի շատ է
լինում բացիլլների սերունդը, այնքան ավելի
բազմաթիվ է լինում մարդուն հակառակորդ
այդ «գորգը», ու յեթէ մարդու մարմինը հաղ-
թում է 100 բացիլլի, դա չի նշանակում վոր նա
կըհաղթի անպատճառ 101 յերրորդին ու այդ
հարյուր մեկ յերրորդը կարող է դարգանալ և
առաջացնել հիվանդութիւն:

Ի՞նչն է նպաստում մարդու վարակմանը

Թույլ մարդն ավելի շատ է յենթարկվում
վարակման, քան ուժեղը. այն բոլոր հանգա-
մանքները, վորոնք թուլացնում, ջլատում են
մարդու ուժերը նպաստում են նաեւ հեշտ վա-
րակմանն ու ընդհակառակը՝ առողջ, ուժեղ
մարմնի մեջ, թոքախտի բացիլլները պատա-
հում են միշտ պատրաստի բավականաչափ

իրենց հակառակ ույթերի և ամուր պատնեշներին ու վռնչացվում կամ դուրս են վռնդվում :

Տիֆլ, թոքերի բորբոքումը, կարմրուկը, դողերոցքը և ուրիշ յերկարատև ու ծանր, չատ հիվանդությունները հաճախ առիթ են դառնում թոքախտի զարգացման : Շատերը կարծում են, թե այդ հիվանդությունները փոխվում, դառնում են թոքախտ, բայց իսկապես նրանք միայն հոգ են պատրաստում թոքախտի բացիլլների աճման համար :

Ծխախոտի և խմիչքների ազդեցությունը .

Նպաստում են թոքախտի տարածմանը նաև ծխախոտն ու վոգելից խմիչքները (գինին, ուղին) . ծխախոտը գրգռում, թուլացնում է թոքերն ու այդպիսի թոքերն ավելի հեշտ են վարակվում թոքախտով, իսկ խմիչքը առհասարակ կոտրում է մարդու տոկունությունը, դիմացկանությունն ու դարձնում նրան յենթադա թոքախտին :

Կենցաղի պայմանների ազդեցությունը .

Յեթե մարդ վատ է սնվում, յեթե նա ապրում է վատ ու նեղ բնակարանում ու հնարա-

վորությունն չունի ոգովելու արեւից ազատ,
և մաքուր ոգից, յեթե նա տանում է ծանր, ա-
ռողջութունը քայքայող՝ — հոգնեցուցիչ ու
ջղայնացնող աշխատանք, յեթե նա ծանրա-
բեռնված է հոգսերով, նա չատ հեշտ կարող է
հիվանդանալ թոքախտով:

Այս բացատրությունները պարզում են թո-
քախտի տարածման ընթացքում նկատված մի
քանի առանձնահատկությունները: Վաղուց
արդեն նկատված է, վոր բանվորությունը,
մարդկանց չունեւոր դասն ավելի շատ զոհեր է
տալիս թոքախտին, քան ունեւորը:

Առավել ևս շատ է հիվանդանում թոքախ-
տով բանվորության այն մասը, վորն աշխա-
տում է փոշոտ, կեղտոտ ու հաճախ ել թունա-
վոր նյութեր (գազեր կամ թունավոր փոշի)
արտադրող գործարաններում: Փոշին ու վնա-
սակար գազերը թուլացնում են թոքերն ու ա-
խապատրաստում նրանց բացիլլների զարգաց-
ման համար: Սրան որինակ կարող է ծառայել
ապակի հղկող բանվորներն և քարտաշները,
մանվածագործները, փոշոտ բաժանմունքնե-
րում աշխատողները և տպագրիչները, վորոնք
բազմաթիվ զոհեր են տալիս թոքախտին:

Հաճախ են հիվանդանում թոքախտով նաև

այն արհեստավորներն ու բանվորները, վորոնք ստիպւած են շարունակ նստած դրության մեջ, կորացած մեջքով աշխատել: Կորացած մեջքով յերկար նստելը նեղացնում է կրծքի վանդակը, ճնշում թոքերն ու թուլացնում նրանց: Ահա թե ինչու կոչկակարների ու դերձակների մեջ խիստ տարածւած է թոքախտը:

Նույն պատճառն է, վոր ի'միջի այլոց, ազդում է մտավոր աշխատավորների թոքախտով հիվանդանալու վրա: Թե վորքան մեծ ազդեցություն ունի որինակ բնակարանը թոքախտի տարածման և թոքախտից մեռնողների թվի վրա, մենք տեսնում ենք հետևյալ թվաւան տվյալներից:

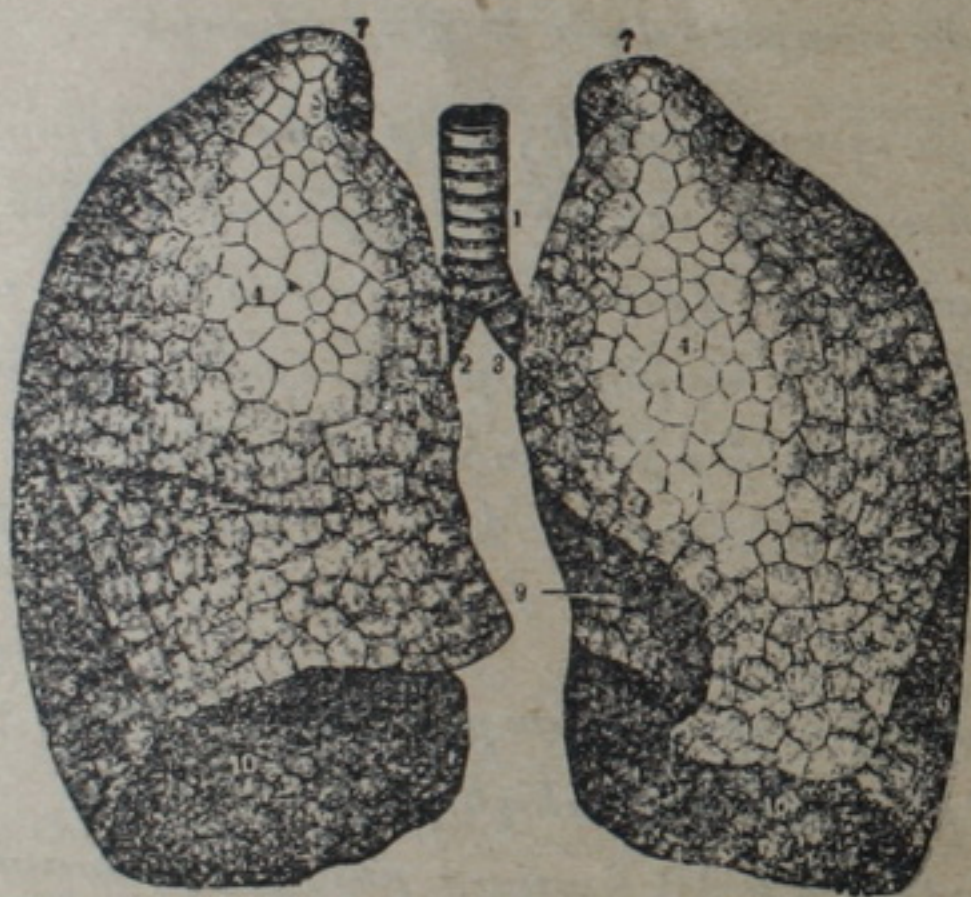
Ավստրիայի մայրաքաղաք Վեննայի վերսբերմամբ կազմած տեղեկությունների համաձայն, ամեն մի 10 հազար բնակչից, առանձին առանձին վերցրած, ամեն տարի մեռնում է թոքախտից.

Յեթե մի սենյակին ընկնում է՝

ա) Մի բնակիչ.		10 հոգի
բ) 2 բնակիչ.		19 հոգի
գ) 3 բնակիչ.		31 հոգի
դ) 4 բնակիչ.		47 հոգի

Թոքեր և շնչառություն

Թոքերը մարդու ներքին ամենասեյական, գործարաններից մեկն են. նրանց միջոցով է կատարվում մեր շնչառությունը, առանց վորի մենք ասլրել չենք կարող:

Նկար 5.

Յեթե դիտակից լրիվ կերպով հանենք թոքերը կրտեսենք, վոր նրանք կախված են մի հաստ խողովակից, վորը կոչվում է շնչափող: (Տես նկար 5): Շնչափողը սկիզբ է առնում մարդու կոկորդից և հասնում է թոքերին, վորտեղ բաժանվում է յերկու ճյուղի, յերկու ու-

վելի բարակ խողովակների, վորոնցից մեկը մտնում է աջ թոքը, մյուսը ձախ թոքը: Այս խողովակներն իրենց հերթին բաժանվում են նոր ավելի մանր ճյուղերի, վերջիններս նորից են բաժանվում բարակ խողովակների ու վերջը ստացվում են անթիվ մազային խողովակներ, վորոնք վերջանում են բշտիկներով կամ «փուլ-չիկներով»:

Թոքերի խողովակները իրենց ճյուղավորութուններով մոտավորապես նման են մի խիտ, գլխի վրա շուռ տված ծառի, կամ ավելի ճիշտ՝ խաղողի վողկույղի: Յերբ մեր կրծքի վանդակը բարձրանում, լայնանում է շնորհիվ մկանների—մսերի, թոքերն ել փուլքսի նման հետեւում են կրծքի վանդակին ու նրանց հետ լայնանում, ուռչում են:

Լայնանում և ուռչում են թոքերի մեջ ճյուղավորվող մանր խողովակներն ու «փուլ-չիկները» և ոգը ներս է ծծվում քթով կամ բերանով, շնչափողի միջով հասնում է մինչև թոքերի փուլչիկները: Այս փուլչիկների պատերը չափազանց նուրբ ու բարակ են:

Դրսի կողմից փուլչիկների պատերը վողողովում են արյունով, ներսից ամեն մի շնչելուց մաքուր ոգն և բերվում և այստեղ այդ փուլ-

չիկների պատերի միջով կատարվում է փոխա-
տվություն «մաքուր» ու «կեղտոտ» ողի: Այդ
փուլչիկներից մաքուր ողը ծծվում է արյան
մեջ, փոխարենը արյունից դուրս է գալիս և
ընկնում փուլչիկների մեջ, արդեն ոգտագոր-
ծած կեղտոտ ողը:

Յերբ կրծքի վանդակը ճնշում է թոքերը,
նրանք սղմվում են փուլչիկների և մանր շրն-
չախողովակների միջից կեղտոտ ողը վանդ-
վում է շնչափողով ու բերանով կամ քթով
դուրս: Յեվ այս գործողությունը կատար-
վում է անընդհատ, քանի մարդ կենդանի չէ:

Առողջ մարդը մի բուպեյում կատարում է
մոտ 16—20 շնչառություն:

Ինչպես է սկսվում թոքախտը:

Յերբ թույլ, դեպի թոքախտը հակումն ու-
նեցող մարդը ներս շնչվող ողի հետ թոքերն է
տանում նաև թոքախտի բացիլլները, վերջին-
ներս հասնում են մինչև մանր խողովակներն ու
«փուլչիկերը», տեղավորվում են նրանց պատե-
րի մեջ ու սկսում են զարգանալ և բազմանալ:

Իրենց զարգացման ընթացքում նրանք-բա-
ցիլլները առաջ են բերում թույն, վորից գրգո-

վում ու բորբոքվում են «փուչիկներին» ու մանր-
շնչախողովակներին պատերը:

Բացիլլի նստած տեղը առաջանում է մի
փոքրիկ քորոցի գնդի չափ ուռուցիկ, հետո
չնորհիվ բացիլլների առաջացրած թույնի ու
չնորհիվ նրան, վոր այդ ուռուցքը զրկվում է
սննդից ու մաքուր արյուն ստանալու հնարա-
վորությունից, ուռուցքը մեռնում է, փափ-
կում, — «հասնում» ու հաճախ պատռվում,
թողնելով իր տեղը մի փոքրիկ խոց:

Յեթե մարդ մի անգամից ներս է շնչում
չափ բացիլլներ, թոքախտի այդ սկզբնական ու-
ռուցքներն ու նրանցից առաջացած փոքրիկ
խոցերը կարող են շափ լինել, միաժամանակ
ցրված թոքերի զանազան տեղերում: Հակառակ
դեպքում այդ ուռուցցիկներից սկզբում լինում
է մի կամ մի քանի հատ, հետո թոքախտի բա-
ցիլլները բազմանալով, իրենց այդ սկզբնական
բույներից տարածվում են ու վարակում նոր ու
նոր տեղեր:

Թոքախտի «սկզբնական ուռուցքի» պատրու-
վելուց, նրա միջի փափկացած մասը (թարա-
խանման հյուսիս) բազմաթիվ բացիլլների հետ
միասին թափվում է թոքերի խողովակներին
կամ նրանց վերջում գտնվող «փուչիկներին»

մէջ: Թոքերն աշխատում են ազատվել այդ ավելորդ նյութերից. և հազի հետ խորխի միջոցով դուրս ե բերում այն, ինչ վոր ընկել եր փուշիկների մեջ:

Իր մաքրվելու գործը հեշտացնելու համար, բացիլլների նստած տեղերում լորձնաթաղանթը սկսում ե արտադրել առատ լորձունք, վորը լվանում և իրեն հետ դուրս ե բերում բացիլլներին հազալու ժամանակ:

Յեթե Թոքախտի «սկզբնական ուռույցքները» շատ քիչ են լինում, վերոհիշյալ ճանապարհով հազալով, Թոքերը կարող են իսպառ մաքրվել, ազատվել բացիլլներից, վորից հետո այդ ուռույցքների տեղը մնացած փոքրիկ խոցերը լավանում են ու մարդ ապաքինվում ե Թոքախտից:

Բայց հաճախ հենց հազալուց բացիլլները մի կտոր խորխի հետ պոկվում են իրենց տեղից ու կպչում մի նոր առողջ տեղի, այստեղ ել վարակում և այդպիսով հազը կարող ե նպաստել ամբողջ Թոքերի վարակմանը:

Թոքախտի նշանները

Հազն ու խորխը սկզբում շատ քիչ են լինում, հետո հիվանդության զարգացման հետ

չատանում են։ Հազը հաճախ առաջին յերե-
վույթն է լինում, վոր թոքախտավորին զգալ է
տալիս նրա հիվանդ լինելը՝ հազը նրա առաջին
դանգատն է լինում։

Բայց մարդ վարակվելուց հետո դեռ յերե-
կար ժամանակ բուրրովին չի հազում և խորիս
չի ունենում, չնայած վոր հիվանդությունը
ծածուկ ու կամաց-կամաց զարգանում է։

Այս դեպքում թոքախտի բացիլլներն ի-
րենց սկզբնական բույներից արյան հետ միա-
սին տարվում են թոքերի մյուս տեղերն և վա-
րակման նշանները՝ հազը, խորխն և այլն յե-
րևում են շատ ուշ՝ յերբ հիվանդությունը բա-
վական զարգացած է լինում։

Պատահում են դեպքեր, յերբ հիվանդու-
թյունը ծածուկ զարգանում է առանց մի վորևե
զգալի նշանի, բացիլլներն ուտում, փտեցնում
են մի վորևե արյունատար անոթի պատը։ Ա-
նոթը պատռվում ու արյունը թափվում է թո-
քերը. մարդ սկսում է հանկարծ հազալ ու
արյուն թփել և այդ բոլեյից է միայն նա իրեն
հիվանդ հաշվում։

ԹՈՔԱԽՏԻ ԲԱՅԻԼՆԵՐԻ ԹՈՒՅՆԻ ԱԶԴԵՑՈՒ- ԹՅՈՒՆԸ

Թոքախտի բացիլլներն զարգանալով թույն են արտադրում, վորն աղդում է վոչ միայն բացիլլների նստած տեղի վրա, այլ այդ թույնի մի մասը ծծվում է արյան մեջ, ցրվում ամբողջ մարմինը, թունավորում նրան:

Մարդ առանց իմանալու, վոր նա թոքախտով հիվանդ է, սկսում է թուլանալ, նիհարել: Այն աշխատանքը, վոր մինչև այդ նա կատարում էր հեշտությամբ, հիմա շատ շուտ հոգնեցնում է նրան: Միաժամանակ սկսում է քիչ-քիչ տաքացնել ու դիչերները հաճախ քրտնել:

Ընդհանուր թուլությունը, հեշտ հոգնելը, տաքության թեթև բարձրանալը թոքախտի առաջին, շատ շուտ արտահայտվող յերևույթներից են: Նրանք լինում են այն ժամանակ, յերբ թոքախտի պարզ ցուցանիշներ հիվանդը դեռևս չի ունենում ու նա դրանց վրա առանձին ուշադրություն չի դարձնում, կարծելով թե դա չնչին բան է, «կանցնի»:

Բայց թոքախտը ծածուկ կերպով շարունակում է զարգանալ ու շատ շուտով նա զգալ է

տալիս իր գոյութեան մասին. յերևում են հա-
զը, խորխոր և յերբեմն ել արյունահոսութեանը:

ԹՈՔԵՐԻ ՔԱՅՔԱՅՈՒՄԸ

Թոքախտի բացիլլները շարունակում են
զարգանալ, առաջացնել նոր ու նոր խոցեր:
Շնչելու ժամանակ մարդ ներս ե շնչում նաև
թոքախտ առաջացնող ուրիշ մանրէներ, վո-
րոնք տեղավորվելով խոցերի վրա, լրացնում
են թոքախտի բացիլլների գործը:

Նրանք յերկուսը միասին շարունակում են
քանդել թոքերը, խորացնել խոցերը: Խոցերի
տեղը թոքերը սկսում են «հալվել», մաշվել,
փտել-թարախոտել, ինչպես ամեն մի վերք,
ու հազալուց դուրս թափվել իբրև թարախ պա-
րունակող խորխ:

Հիվանդի ամբողջ մարմինը գնալով ավելի
շատ ե թունավորվում, նա թուլանում, հյուծ-
վում ե, շարունակ հազում ու խխում ե, ջեր-
մությունն ավելի շատ ե բարձրանում, գիշեր-
ները քրտնելը խիստ անհանգստացնում ե նրան,
հաճախ բութ ցավեր ե զգում կրծքում, հաճախ
արյան բծեր ե ունենում խորխի հետ, հաճախ
ել ուղղակի արյունահոսություն թոքերից:

Թոքերի փտող մասերը դուրս են հանվում

կամաց-կամաց ու նրանց տեղը ստացվում է մի կամ մի քանի խորշ կամ խոռոչ, այսինքն թոքերի մեջ գոյանում են փուչ տեղեր թարախոտ պատերով, վորոնք շարունակում են փրտել ու մեծացնել խոռոչները:

Այդպիսով թոքերը քայլ առ քայլ վռչչանում են, սլակսում են շնչող «փուչիկներն ու խողովակները», շնչելու համար առողջ մընացած մասերը սկսում են չբավականացնել, հիվանդն ողի պակասություն է զգում, նա աշխատում է շուտ-շուտ շնչել, վոր մի կերպ լրացնի այդ պակասը, նա շնչարգել է լինում:

Հիվանդության վերը նկարագրած ցուցանիշները գնալով զարգանում են. հիվանդը բուրրովին ուժասպառ է լինում, հազն ու շնչարգելությունը, քրտինքն ու ջերմը դառնում են խիստ տանջալի: Հիվանդը «ծանրանում» է ու վերջը մեռնում կամ չափազանց հյուծվածությունից, կամ նրանից, վոր թոքերն այլևս բուրրովին ի վիճակի չեն շնչելու և կամ հազալու ժամանակ պատռվում է թոքի մեջ մի վորևէ մեծ յերակ ու հիվանդը մեռնում է հանկարծակի մեծ արյունահոսությունից:

ԹՈՔԱԽՈՐ ԴԱՆԱԳԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

Թոքախոր դանազան տեղողություն է ու-

նենում : Պատահում են դեպքեր, յերբ հենց սկզբից հիվանդությունը սուր ընթացք է ընդունում, արագ կերպով զարգանում և ու մի քանի ամսում հիվանդին գերեզման իջեցնում :

Բայց ավելի հաճախ հիվանդությունը տեւում է տարիներ կամ նույն իսկ տասնյակ տարիներ, մինչև վոր կարողանում է հաղթել մարդուն :

Բայց միշտ էլ մարդու մահով չի վերջանում թոքախտը :

Չպետք է մոռանալ, վոր մարդկանց մեծ մասը վարակված է թոքախտի բացիլներով, բայց և այնպես այդ տեսակ վարակվածները հասնում են խորին-ծերության, բոլորովին չկասկածելով անգամ, վոր իրենք ունեցել են թոքախտ :

Դրա պատճառը մանրենների քանակն ու թունավորությունն և և վարակվածի մարմնի դիմադրականությունը :

Կան մարդիկ, վորոնք իրենց կենցաղով այնպես են քայքայում իրենց առողջությունը, վոր չնչին քանակի բացիլներն, աննշան թունավոր բացիլներն ազդում են վարակվածի վրա և շուտ գլորում նրան գերեզման :

Միևնույն ժամանակ կան և մարդիկ, վոր

րոնք թեև վարակված են, թեև նրանց հիվանդությունը դարգացած է, բայց և այնպես իրենց կենցաղով առնում են բացիլներին առաջը. նրանք հիվանդ դրությամբ հասնում են մինչև անգամ խորին ծերության:

Առհասարակ թոքախտի ընթացքը մեծապես կախված է հիվանդի նիստ ու կացից:

Յեթե անքուն գիշերները, վատ սնունդը, վատ բնակարանը, չարքաշ աշխատանքը պակասացնում են առողջ կազմվածքի դիմադրականութունը, թոքախտով վարակվածի համար այդ ազդակներն ավելի վտանգավոր են: Թոքախտը միշտ ել մահացու չէ. շատ հաճախ կարելի յե բժշկվել նրանից փոխելով կենցաղի պայմանները:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՇՏՊԱՆՎԵԼ ԹՈՔԱԽՏԻՑ

Յերբ մարդու վրա հայտնվում է թոքախտի սկզբնական նշանները, նա պետք է գնա բժշկի մոտ: Բժիշկը նրան դեղեր ու խորհուրդներ է տալիս՝ բժշկում է հիվանդին, աշխատում է վերջ տալ նրա թոքախտին:

Թոքախտոտը վարակման աղբյուր է ուրիշների համար. բժշկելով թոքախտը, բժիշկը պանխում է ուրիշների վարակումը: Բայց պետք

և հիշել, վոր ամենի հեշտ ե հիվանդության ա-
ռաջն առնել, քան զարգացած հիվանդությունը
բժշկելը և ուստի գերադասելի յե ամեն միջոց
գործադրել, վորպեսզի չհիվանդանալ՝ լսել
բժշկին մինչև հիվանդանալը, քան խելքի դալ
հիվանդանալուց հետո: Վոչ վոք չի կարող նա-
խատեսանել, թե ի՞նչ ընթացք կընդունի իր թո-
քախտը, արդյոք կբժշկվի նա, թե՞ վոչ ու վոր-
քան՝ ժամանակ և միջոցներ կպահանջի նրա
բժշկությունը, վորքան տանջանքներ կպատ-
ճառի նրան հիվանդությունը:

Յեթե կա մի վորևե միջոց փրկելու, որի-
նակ յերեխային, հիվանդանալու վտանգից,
պետք ե աշխատել միջոցներ գործադրել, վոր
նա առողջ մնա և չհիվանդանա, իսկ յերկրորդ՝
ամենի հեշտ, ամենի հանգիստ, եժան ու վորոչ
կերպով կարելի յե կռվել այդ վտանգի դեմ,
յերբ նա դեռ ևս չի մտել մարդու կազմվածքի
մեջ, յերբ նա իր ամերումները դեռ չի սկսել:

Ուրեմն թոքախտի դեմ պետք ե կռվել վոչ
միայն միջոցներով, վորոնց նպատակն ե դուրս
հանել թոքախտը հիվանդ մարդու միջից, այլ
պիտի կռվել նաև նրա տարածման դեմ, պիտի
պայքարել նրա դեմ նախազգուշական կամ կան-
խող միջոցներով:

Վճռոնք եմ նախագգուշական միջոցները

Ձանազան յերկրների տասնյակ տարիներէ
փորձը ցույց ե տվել, վոր թոքախտի դեմ տար-
վող կանոնավոր պայքարն իջեցնում ե թոքախ-
տով մեռնողների թիվը:

Ներկայումս պայքարը թոքախտի դեմ ա-
վելի վորոշ ու կանոնավոր հիմքերի վրա յե
դրված:

Մեզ հայտնի յե, վոր թոքախտն առաջաց-
նում են թոքախտի բացիլները: Հատնի յե նաե,
վոր թոքախտով շատ հեշտ հիվանդանում են
այն մարդիկ, վորոնք «հակումն» ունեն դեպի
թոքախտը, այսինքն նրանք, վորոնք թույլ են
ու պատրաստի հող են ներկայացնում թոքախ-
տի բացիլների զարգացման համար:

Այս յերկու հանգամանքի վրա պետք ե շատ
մեծ ուշադրություն դարձնել. բացիլներն են
միայն թոքախտի պատճառը, մարդկանց «հա-
կումն» ե, վոր խիստ կերպով նպաստում ե թո-
քախտի տարածմանը:

Համապատասխան դրան ես նախագգուշա-
կան պայքարը թոքախտի դեմ պետք ե ուղղվի
մի կողմից թոքախտի բացիլների դեմ՝ նրանց
վռնհացնելու կամ գոնե քչացնելու նպատա-

կով, մյուս կողմից՝ մարդկանց գիմադրական
ոճը բարձրացնելու նպատակով:

Թոքախտի բացիլներէ գլխավոր աղբյուրը
թոքախտավոր հիվանդն է, իսկ նրանց տարած-
ման գլխավոր միջոցը նրա խորխը:

Պետք է աշխատել, վոր բացիլները նորից
չընկնեն առողջ մարդու մարմնի մեջ՝ նրա թո-
քերը, դա դեռ քիչ է՝ պետք է աշխատել վոչըն-
չացնել նրանց հենց խորխի մեջ, խորխելուց
անմիջապէս հետո:

Մի անգամ ընդմիջա պետք է վերջ տալ
գետնին, հատակին թփելու կեղտոտ ու վտան-
գավոր սովորութեանը:

Պետք է ունենալ թքամաններ, վորոնց մեջ
միայն պետք է խխել ու թփել: Թքամանները
միանգամայն անհրաժեշտ է ունենալ բոլոր թո-
քախտավորների սենյակներում, բոլոր հասա-
րակական վայրերում՝ աղումքներում, զրոսա-
վայրերում, դպրոցներում, գործարաններում,
հիմնարկութուններում և այլն: Հարկավոր է
նրանց ունենալ առհասարակ բոլոր տներում ու
փողոցներում:

Նպատակահարմար է թքամանների մեջ
էյնել մի վորէէ ախտահանիչ դեղ (բացիլլա-
պան ճար): Յերբ այդ դեղը չկա, անհրաժեշտ

և նրա տեղը թքամաններէ մեջ ջուր լցնել: Թքամանները պետք է լինեն բարձր ու խոր, նախ վորպեսզի թքելուց նրանց միջից ջրի կաթիլները թքի հետ միասին դուրս չթռչեն ու ապականեն իրենց շուրջը, յերկրորդ՝ վոր ճանճերը խիսի վրա չնստեն ու հետո տարածեն բացիլները:

Կեղտոտ ու անկանոն պահվող թքամաններն իրենք կարող են աղբյուր լինել բացիլների տարածման:

Ամեն որ թքամանները պետք է մաքրել, լվանալ ու նորից լցնել դեղով կամ ջրով:

Թոքախտավորների համար շինված մեծ հիվանդանոցներում ամեն որ բոլոր թքամաններից խորխը հավաքում, յեփացնում կամ այրում են, իսկ թքամաններն ախտահանում են յեռացնելով, տաք գոլորշիով կամ դեղով, իսկ առորյա կյանքում բավական և խորխը թափել արտաքինոց և թքամանը տաք ջրով մաքուր լվանալ:

Գոյություն ունեն նաև գրպանի թքամաններ, լավ փակվող տուփեր: Այդ թքամանտուփը հիվանդը կրում է իր հետ, թե տանը և թե գրսում ու հազալիս խիտում և նրա մեջ:

Մյուս կարևոր և ուշադրության արժանի

Հանգամանքը, թոքախտավորների հազալու ժամանակ նրա բերնից դուրս թռչող խորխի մանր կտորներն են, վորոք լողում են թոքախտավորի սենյակի ողում ու վարակում այդ ողը շնչողներին:

Խորխի այդ մանր կաթիլները վնասակար են նաև հենց հիվանդի համար եւ, վորովհետեւ նրանց հետ նորից ներս շնչվող բացիւնները կարող են հիվանդացնել հիվանդի թոքերի նոր ու նոր տեղերը: Ամեն կերպ պետք է խանգարել այդ կաթիլներին ողն ընկնելը:

Դրա համար հիվանդին պետք է սովորեցնել հազալու ժամանակ թաշկինակով բերանը ծածկել, ծայրահեղ դեպքում, յերբ հիվանդը թաշկինակ չունի, հազալիս նա իր ձախ ձեռքի դաստակի յերեսը պետք է դնի բերանին ու այդ ձեռքը շուտ-շուտ լվանա սապոնով: Հազալիս և փռչտալիս պետք է շուռ տալ յերեսն ուրիշ կողմ:

Յերբ թոքախտավորի սենյակի պատուհանները յերկար ժամանակ փակ են մնում, այդ սենյակի ողը հարուստ է դառնում բացիւններով և չափազանց վտանգավոր է նրա հետ ապրողների համար: Ուստի հարկավոր է հիվանդի սենյակի պատուհանները շարունակ բաց

պահել, վորպեսզի սենյակի ողբ հաճախ
փոխվի ու նրանում գտնվող բացիլներն ել դուրս
գան ու ցրվեն:

Յուրա յեղանակներին ել պիտի ողափոխել
սենյակը որեկան մի քանի անգամ. ինչպես կը
տեսնենք, դա անհրաժեշտ է նաև Հիվանդի ա-
ռողջությունը վերականգնելու համար:

Հասկանալի յե, վոր թոքախտի տարած-
ման դեմ ամենաեյական միջոցը կլինի թոքախ-
տավորների խիստ առանձնացումը, բայց դա
անհնարին է անել: Մնում է միայն ցանկանալ,
վոր թոքախտավորն ունենա առանձին սենյակ՝
դա ոգտակար է նրա առողջությունը վերա-
կանգնելու համար, ոգտակար է նաև նրան շրթ-
ջապատողների համար, վորոք թոքախտով վա-
րակվելու վտագին ավելի քիչ կյենթարկվեն:

Բացի վերոհիշյալից, նախազգուշական
միջոցներ պետք է գործադրվեն նաև թոքախ-
տավորի սպիտակեղենի, անկողնու, գդալի,
բաժակի և այլ իրերի վերաբերմամբ:

Հիվանդի շորերն ու տեղաշորերը լվանա-
լուց առաջ պետք է յեփացնել: Նա պետք է ու-
նենա առանձին անկողին, առանձին տիսե,
գդալ ու բաժակ. նրա ամանները պետք է լվաց-
վեն ու սրբվեն առանձին:

Պետք է զգուշանալ հասարակական վայրերի ընդանուր բաժաններով ու քաղաքներով ջուր խմելուց :

Պետք է խուսափել հիվանդների կամ կառավարների հետ համբուրվելուց, պետք է պաշտպանել մանավանդ յերեխաներին, վորովհետև համբուրելու ժամանակ թոքախտովորի բերանից կամ շրթունքներից բացիլներն անցնում են առողջի վրա ու կարող են վարակել նրանց : Չպետք է մոռանալ, վոր յերեխաները շատ շուտ են վարակվում թոքախտով և մարդիկ գլխավորապես յերեխայական հասակումն են վարակվում թոքախտով : Պետք է վերջ տալ հետևյալ վատ սովորությանը՝ կերակրել յերեխային իր բերանից, կամ ծծակ—«սոսկա» տալ նրան :

Մենք գիտենք, վոր հիվանդ կենդանիներէ հում կամ կիսայեփ կաթն ու միսը կարող են պարունակել իրենց մեջ թոքախտի կենդանի բացիլներ ու նրանց գործադրողը յենթարկվում է վարակվելու վտանգին : Ուստի այդ վտանգից զերծ մնալու համար կաթն ու միսը գործածելուց առաջ անհրաժեշտ է լավ յեփացնել, վորպեսզի նրանց մեջ յեղած բացիլները կոտորվեն :

Թված նախազգուշական միջոցները նպաստակ ունին վոչնչացնելու կամ գոնե քչացնելու թոքախտի բացիլներին, խանգարելու նրանց հիվանդից առողջին անցնելն ու թոքախտ տարածելը: Յերջանիկ կլինեն մարդկութունը, յեթե նրան հաջողվեր այդ կարգի միջոցներով միանգամից վերջ տալ նրանց՝ բացիլներին, ուրեմն և թոքախտին: Բայց նրանցից մի մասին մեր հարվածները, մեր գործադրած միջոցները չեն հասնում ու մնալով կենդանի, նրանք ընկնում են նոր ու նոր մարդկանց թոքերը, վոմանց հիվանդացնում, իսկ վոմանք ել այդ մարդկանցից մնում են առողջ, չնայած, վոր թոքախտի բացիլներ են ներս չնչել կամ կուլ տվել: Հիվանդանում են նրանք, ովքեր նախապատրաստված, տրամադրված են թոքախտով վարակվելու, վորոնց մեջ բացիլները հեշտությամբ են զարգանում՝ ովքեր հակումն ե ունենում դեպի թոքախտը, իսկ ով հակումն չի ունենում, նա մնում ե մեծ մասամբ առողջ: Ուրեմն մեր ջանքերը պիտի ուղղված լինեն նաև այդ հակման դեմ, պիտի այնպես անել, վոր մարդ հակում չունենա դեպի թոքախտը կամ գոնե քիչ մարդիկ ունենան այդ հակումը:

Ինչպե՞ս անել այդ

Թոքախտի դեմ պայքարը, ինչպէս և բոլոր վարակիչ հիվանդությունների դեմ, պահանջում է յերկու կարգի միջոցներ՝ հասարակական և անձնական. բարելավել աշխատանքի և կենցաղի պայմանները—ահա հասարակական միջոցները:

Հայտնի է մեզ, վոր մութ, նեղ ու խոնավ բնակարանը, ծանր ու հոգնեցուցիչ աշխատանքը (Ֆիզիքական և թե մտավոր), փոշոտ, վրնասակար նյութեր արտադրող ու անհարմար շէնք ունեցող գործարանները, վատ սնունդը, անկանոն կյանքը, ալկոհոլն ու ծխելը, յերկարատե ու ծանր հիվանդությունները, ծանր հոգսերը և այլն կազմալուծելով, թուլացնելով մարդուն, ջլատելով նրա ուժերը, ստեղծում են նրա մեջ հակում դեպի թոքախտն ու մեծապէս նպաստում են թոքախտի տարածմանը:

Պետք է բարելավել աշխատանքի առողջապահական պայմանները, պետք է կրճատել վրնասակար աշխատանքների բանվորական որը, հանել բանվորին մութ ու խոնավ նկուղներից ու հնարավորություն տալ նրան ունենալ լուսավոր, արևոտ, ազատ բնակարան և սննդատու կերակուր, բարձրացնել գյուղացուն գետնա-

փոր տնականերից գետնի յերեսը, սովորեցնել նրան շինել ընդարձակ, արևոտ ու լուսավոր խրճիթներ—մի խոսքով կռիվ մղել կյանքի ծանր ու վնասակար պայմանների դեմ և այդպիսով կարելի կլինի փրկել բազմաթիվ կյանքեր թոքախտից :

Թոքախտն արդարացի կերպով կոչվում է «բրնակարանի հիվանդություն» . բնակարանի սղությունը, բնակիչների կուտակումն ամենասոսկալի ազդեցությունն է թողնում թոքախտի և ընդհանրապես պալարախտի վրա . հետևյալ թվերը պարզ ապացուցում են այդ խոսքերը . 100 մեռնողներից—թոքախտից մեռել են 31% այն տնձանցից, վորոնք ապրում են 1—3 սենյակում, 17 %-ը՝ 4 սենյակում ապրողներից և 10%՝ 6 սենյակում ապրողներից, այսինքն՝ ում բնակարանը մեծ է, ում բնակարանը շատ սենյակներ ունի, պալարախտից քիչ է մեռնում : Թոքախտի վրա մեծ ազդեցություն ունի և դրադմունքը, վորը պարզ յերևում է Բուդապեշտ քաղաքի վիճակագրական տվյալներից . 100 մեռնողներից թոքախտից մեռել են .

Ատաղձագործներից 46 տնձ

Կոչկապարներից 44 »

Փականագործ . և դարբիններից . 41 »

Ծառայողներից	40	»
Դերձակներից	38	»
Քարտաչներից	20	»
Վաճառականներից	20	»
Որավարձ բանվորներից	30	»

Այս թվերը ցույց են տալիս, վոր թոքախտից առավելապէս մեռնում են այն աշխատատեղերը, վորոնք աշխատում են փոշոտ շէնքերում, ճնշված ոդի մեջ և վոչ բացօդայա: Այս տեսակետից մեծ նշանակութիւն ունի աշխատավորներին լավ սնունդ մատակարարելը. գիշերային սանատորիումների հիմնելը, վորտեղ որվա ծանր և փոշոտ շէնքում աշխատելուց հետո բանվորները ստանում են լավ սնունդ և առողջարար ոդով հարուստ ննջարան: Միեւնույն նպատակին են ծառայում և առողջարար կլիմա ունեցող տեղերում հանգստյան տների հիմնելը, վորտեղ բանվորները չարքաշ աշխատանքից հետո հեշտությամբ վերականգնում են իրենց. քայքայված ուժերն ու առողջութիւնը:

Այժմ մնում է մեզ մի քանի խոսք ասել թոքախտի դեմ պայքարելու վերջին միջոցի՝ թոքախտի բուժման մասին: Ի՞նչ պետք է անել, յերբ թոքախտի բացիւնները ներս են չնչվել թո-

քերը և սկսել են զարգանալը, յերբ մարդ արդեն
հիվանդացել և թոքախտով:

Շատերը կարծում են, վոր թոքախտավո-
րին այլևս վոչ մի փրկություն չկա, վոր ան-
հարին և նրան բժշկելը: Խիստ սուր և արդեն
մեծ չափեր ընդունած թոքախտը դժվար է յեն-
թարկվում բուժման, բայց ժամանակին նկա-
տած ու ավելի դանդաղ ընթացք ունեցող թո-
քախտը բուժելի յէ, միայն դրա համար
հաճախ պահանջվում է տարիների կանոնավոր
խիստ ու համբերատար բժշկություն:

Համենայն դեպս թոքախտավորի կյանքը
չատ տարիներով յերկարացնել հնարավոր է:

Մեր նպատակը պետք է լինի այդ հիվան-
դին հասցնել նոր ու նոր ոժանդակ ուժեր, ոգ-
նել նրան, վորպեսզի նա հաղթող հանդիսանա
ու վոչնչացնի բացիլներին կամ գոնե զսպի նը-
րանց, թույլ չտա նրանց շարունակել ավերել
թոքերը:

Դրա համար հիվանդին պետք է տրամա-
դրել լավ սնունդ, մաքուր ոդ, արև, ու հան-
գիստ անվրդով կյանք:

Ամեն որ նա պիտի ոչնենա տաք, սննդա-
բար, փոփոխվող կերակուր, բավականաչափ
ձու, կարագ, կաթ և այլն: Նա հեռու պիտի

մնա հոգնեցնող զբոսանքներից և ծանր
ու վնասակար աշխատանքներից, հոգսերից,
անքուն գիշերներից, ծխելուց, խմելուց:

Վորքան հնարավոր և շատ պիտի լինի նա
դրսի ազատ ուղում:

Բացի դրանից, թոքախտավորը բնակու-
թյան տեղ ընտրելիս պիտի գերադասի առողջ
կլիմա ունեցող վայրեր, հեռու աղմկալի, փո-
շոտ ու նեղ քաղաքներից:

Այս խորհուրդների կատարելն անխտիր ուղ-
տակար և բոլոր թոքախտավորների համար:
Ինչ վերաբերում և թոքախտավորին գեղորայ-
քով ու այլ բարդ միջոցներով բժշկելուն, դը-
րանց մասին ամեն մի հիվանդ պիտի առանձին
խորհուրդ ունենա, վորովհետև այն ինչ
վոր ոգտակար և մի թոքախտավորի համար,
կարող և ավելորդ կամ նույնիսկ վնասակար լի-
նել մյուսի համար, և առհասարակ թոքախտա-
վորը շարունակ կապ պիտի պաշտպանի բժիշկ-
ների, բուժարանների հետ ու ամեն մի բարդու-
թյան ժամանակ դիմի նրանց ոգնությանը:

Կցկտուր, մասնակի միջոցներով պայքա-
րել թոքախտի դեմ անուգուտ և:

Կատարել այն բոլորը, ինչ հարկավոր և
թոքախտավորին, նրա առողջանալու համար—

իր սեփական միջոցներով, շատ դժվար է. — չե՞
վոր թոքախտը գերազանցորեն աղքատ դասի
խիւանդություն է, չե՞ վոր նա ծնունդ է ծանր
ու վատառողջ պայմանների, իսկ նրա դեմ
պայքարելը, նրանից բուժվելը պահանջում են
նյութական միջոցների վատնում, տնտեսական
բարորդ դրություն:

Վո՞րտեղից գտնել այդ միջոցները:

Շատ յերկրներում վաղուց ըմբռնել են պե-
տական միջոցներով թոքախտի դեմ կռվելու
անհրաժեշտությունը:

Բնական է, վոր այդ պայքարի անհրաժեշ-
տությունը շատ մոտ իր սրտին ընդունել է սո-
վետական իշխանությունը, վորն իր սուղ մի-
ջոցերից զգալի բաժին է հանում թոքախտի
տարածման դեմն առնելու, թոքախտավորնե-
րին բժշկելու համար: Նա իր ձեռքն է վերցրել
այդ կռվի ղեկը և ստեղծել է բավական ուժեղ
հակառակ թոքախտի դեմ:

Առողջ ու բուժիչ կլինա ունեցող գեղեցիկ
ամառանոցներում, անտառներում ու ծովերի
ափերին հիմնված են թոքախտավորների հա-
մար հատուկ, բազմաթիվ հարմար հիվանդա-
նոցներ, վոր կրում են սանատորիում անունը:

Սանատորիումներում սահմանված են շատ խիստ կանոններ հիվանդի կենցաղի վերաբերմամբ:

Նա այստեղ ստանում է իրեն անհրաժեշտ սնունդ, մաքուր ոդ, հանգիստ, մի խոսքով այն ամենն ինչ անհրաժեշտ է նրան առողջանալու համար:

Նա այստեղ սովորում է իրեն պահելու ձևը, վորոչ կարգապահություն ու դուրս դալուց հետո տանում է իր հետ այդ սովորությունները:

Բացի սանատորիումներից, թոքախտավորների համար հիմնված են հատուկ բուժարաններ—ընդունարաններ, վորտեղ բժիշկները վոչ միայն նստած սպասում են, վոր հիվանդը դա իր մոտ, այլ նրանք իրենց ոգնականների հետ միասին փնտռում են հիվանդին իրենց տրներում ու գործարաններում, աշխատում են ոգնել նրան լավ սնունդով, լավ բնակարանով, աշխատում են թոքախտավորի ընտանիքի մյուս անդամներին փրկել վարակվելուց, բուցատրում են հիվանդին ու նրան շրջապատողներին թոքախտի եյությունը, նրա տարածման ու նրանից պաշտպանվելու միջոցները, կապ են հաստատում հիվանդի ու նրա ընտանիքի հետ

և աստատարակ աշխատում են պահել նրանց իրենց հսկողութեան տակ :

Գնալով կռիվն ավելի ամուր հիմքերի վրայ յե դրվում և կղա ժամանակ, յերբ գիտնականը բանվորն ու գյուղացին ձեռք-ձեռքի տված իրենց վերջին մահացու հարվածները կտան թոքախտին ու մարդկութունը կտոնի իր մեծ հաղթանակերից մեկն էլ՝ հաղթանակը թոքախտի «պստիկ» բայց «ճստիկ» բացիլլների վրա :

ՊԱԼԱՐԱԽՏԻ ՈՒՐԻՇ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Թոքախտը—թոքերի պալարախտն է, այսինքն մի հիվանդութուն, վորն առաջ է յեկել թոքերի մեջ պալարախտի մանրէների մտնելուց :

Բայց չպետք է մոռանալ, վոր միայն թոքերը չեն յենթակա պալարախտի մանրէների ազդեցութեանը, պետք է լավ հիշել, վոր մարդու կազմվածքի բոլոր գործարաններն էլ, սկսած մաշկից մինչև ուղեղի պատյանները յենթակա յեն կոխի ցուպիկների վնասակար ազդեցութեանը :

Վոր գործարանի մեջ բնկնում են այդ մանրէները, այնտեղ էլ առաջացնում են վոքերիկ

սուսուցքներ, պալարներ, վորոնք հետո խոցի
յեն փոխվում և լցվում թարախով:

1. Մաշկի պալարախտ.

Մաշկի պալարախտը զանազան տեսակ
է, կոչվում է գայլախտ և գլխավորապէս լի-
նում է դեմքի վրա:

Շնորհիվ առաջացած քայքայումների դեմ-
քըն ալլանդակվում է և գայլի կերպարանք է
ստանում. յերևի դրա համար է, վոր հին գիտ-
նականները գայլախտ են անվանել այդ տկա-
րությունը:

2. Վոսկրների պալարախտ.

Պալարախտի մանրեներն, ընկնելով վոս-
կրների մեջ կամ հողերի մեջ, առաջացնում են
նրանց մեջ տեական բորբոքում, վորը փոխ-
վում է թարախակույտի. այս վերջինը պատըռ-
վում է հասնելուց հետո և թողնում է իրենից
հետո չբուժվող խուղակ, վորից անվերջ թա-
րախ է հոսում. և այդպիսի խուղակներ վոչ թե
մի հատ է լինում, այլ մի քանի, վորոնք անա-
սելի տանջանքներ են պատճառում հիվանդ-
ներին:

3. Ավշային գեղձերի պալարախտ կամ
գեղձախտ.

Պալարախտի մանրեներն, ընկնելով ավ-

շային գեղձերի մեջ, առաջացնում են նրանց մեջ
ևս ուռուցքներ, վորոնք նույնպես թարախա-
կույտի յեն փոխվում. գեղձերի թարախա-
կույտերն երկար ժամանակ մնում են հիվանդի
կազմվածքի զանազան մասերում ուռած դը-
րության մեջ կամ հասնում ու պատռվում են և
տալիս դարձյալ չբուժվող խուղակներ, իսկ
յեթե բուժվում են, թողնում են իրենց տեղում
այլանդակ սպի:

Գեղձերի պալարատը կոչվում է գեղ-
ձախտ և գերազանցապես յերեխաների վրա յե-
լինում:

Գեղձախտը ավելի հաճախ պարանոցի գեղ-
ձերի մեջ է լինում:

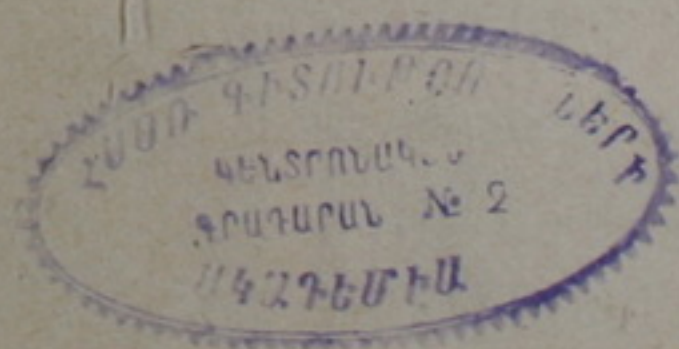
4. Ներքին գործարանների պալարատը.

Ներքին գործարանների պալարատը տե-
վական բորբոքում է, վորի ընթացքը կախված
է յուրաքանչյուր վտանգված գործարանի ա-
ռանձնահատկությունից և կազմվածքի համար
նրա ունեցած նշանակությունից:

ԲՈՒԺՈՒՄ ՅԵՎ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՈՒՄ

Պալարատի հիշյալ ձևերի բուժման և
կանխարգելման մասին յերկար ասելիք չկա.
բոլոր այն միջոցները, վորոնք գործադրվում

են թաքախառն միջոցին, դործադրվելու յեն
ընդհանրապես և պալարախառն ուրիշ տեսակնե-
րի դեպքում. արեւ, լույս, արհեստական արե-
ւակ (Կվարցի ճրագ), հանդստյան տուն, սա-
նատորիում, բացողյա դպրոց (դպրոց անտա-
ռում), գիշերային սանատորիում, լավ բնա-
կարան, պատշաճավոր հագուստ, սնունդ և
այլն. այս բոլոր միջոցները կիրառվելու յեն
լայն կերպով, վորպեսզի բարձրացնել պալա-
րախառն նախատրամադրվածների դիմադրա-
կան ուժն և դիմացկանությունը, մյուս կող-
մից ևս բարձրացնել հիվանդի պայքարի ուժն՝
ավելի լավ կռվելու նրա կազմվածքը քայքա-
յող մանրէների դեմ:

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0039261

[1143]

9162 10 407.

A $\frac{1}{4317}$

